

concert info John Adams in vier handen

de Doelen

Ralph van Raat en
Maarten van Veen

dinsdag 12 oktober 2021
Grote Zaal | 20.15 uur

programma

di 12 okt | 20.15 | Grote Zaal

John Adams in vier handen

Ludwig van Beethoven 1770-1827

Sonate, op. 110 (RvR)

John Adams *1947

Roll Over Beethoven (voor 2 piano's) (MvV/RvR)

John Adams

Short Ride in a Fast Machine (voor 2 piano's)
(MvV/RvR)

pauze

John Adams

Phrygian Gates (RvR)

John Adams

Hallelujah Junction (voor 2 piano's) (MvV/RvR)

Om 19.30 uur Red Sofa-gesprek met Ralph van Raat,
Maarten van Veen én John Adams in de hal Grote Zaal.



Na afloop van het concert verkoopt en signeert Ralph van Raat
zijn CD *Complete works of John Adams for solo piano*,
American Classics by Naxos.

uitvoerenden

Ralph van Raat **piano**

Maarten van Veen **piano**

toelichting

bored with minimalism

'A minimalist bored with minimalism', is mogelijk de meest korte en meest precieze omschrijving van een van de meest succesvolle en gespeelde componisten van deze tijd, de Amerikaan John Adams (1947). Hoewel zijn compositiestijl met name in zijn latere werken moeilijk te categoriseren valt, worden de algemene kenmerken bepaald door de repetitieve minimalistische stijl van vroege minimalisten als Terry Riley en Steve Reich.

Als jonge componist kon Adams zich niet vinden in de atonale avant-gardemuziek van zijn collega's, waardoor de principes van de indertijd nieuwe stroming van het minimalisme aantrekkelijk voor hem waren. Karakteristiek voor het minimalisme zijn de veelvuldige herhaling van kleine motieven, welluidendheid en een terugkeer van ritmische puls. De strenge, bijna academische, procesmatige toepassing van deze principes door de pioniers sprak hem echter evenmin aan. Adams is bekend geworden door het 'maximaliseren' van het minimalisme: hij combineerde minimalistische kenmerken met de traditionele instrumentale of vocale virtuositeit van met name de romantiek, evenals de lyriek en lange lijnen van Adams' favoriete componisten zoals Gustav Mahler en Anton Bruckner. Adams beperkt zich niet alleen tot invloeden uit de klassieke en romantische

muziek, maar als zoon van een jazzklarinettist en een zangeres, vormden de swingende, improviserende eigenschappen van de jazzmuziek en de directheid van popmuziek eveneens belangrijke onderdelen van zijn muzikale taal.

Short Ride in a Fast Machine

Een van Adams' grootste hits is wellicht zijn korte, flitsende orkestwerk *Short Ride in a Fast Machine*, waarvan zijn compositieleerling, Preben Antonsen, in 2018 een bewerking maakte voor twee pianisten. Het werk, met als ondertitel *Fanfare for Orchestra*, is in 1986 geschreven als openingsstuk voor een festival van de Pittsburgh Symphony Orchestra. Het is geïnspireerd op een ervaring van Adams, waarin hij door een bekende uitgenodigd werd mee te rijden in een nieuwe aantrekkelijke sportauto – een rit die angstaanjagender uitpakte dan verwacht. Het is een

ideaal voorbeeld van Adams postminimalistische stijl, zoals hij deze eerder introduceerde in *Phrygian Gates*; het is swingend en energiek, terwijl met name in de tweede helft een lyrische melodie – oorspronkelijk in de koperblazers – boven de ritmische texturen uitstijgt. Ondanks het toegankelijke karakter, is het werk berucht moeilijk uit te voeren door de constant doorgaande puls, in de orkestversie gespeeld door een woodblock, en in de pianoversie door een herhaalde kwint. Deze doorgaande puls staat echter door de vele maatwisselingen altijd in een andere ritmische context, soms aan het begin van de maat, en dan weer op een heel andere plek.

Beethoven's Sonate op. 110
Muzikale elementen als puls, melodie, energie en virtuositeit doen mogelijk denken aan de karakteristieke elementen van Ludwig van Beethoven. Het is dan ook niet verwonderlijk, dat Beethoven een componist is die Adams altijd, zoals hij zelf zegt, 'onder de huid' heeft gezeten. *Sonate op. 110* is een driedelig werk, waarvan de delen min of meer in elkaar overlopen. Het is de op een-na-laatste pianosonate van Beethoven, waarin hij geteisterd werd door zijn progressieve doofheid, sterke reumatische aanvallen en geelzucht. Opvallend is de constante verandering van muzikale texturen in het eerste deel, die Adams als componist vooral aanspreken, en die een vrij geïmproviseerde indruk geven. De structuur be-

antwoordt echter vrij streng de regels van de traditionele sonatevorm. Een intense lyriek, waarvan de schrijfwijze soms doet denken aan die voor een strijkkwartet, domineert hier. Het tweede deel, een scherzo, bestaat echter uit de drijvende ritmiek die zo kenmerkend is voor Beethoven, en die sterk appelleert aan zijn heden-dagse collega. Ondanks dat Beethoven hier twee lichtvoetige volkswijsjes citeert, zorgen de syncopen en sterke dynamische contrasten in de linkerhand voor een buitengewoon stuwende dwingend kracht. Het derde deel is het meest onorthodox, met in elkaar overgaand een zeer vrij en quasi-geïmproviseerd recitatief, een langzaam en klagend arioso dolente, een eerste fuga, een tweede, nog dramatischer arioso en de terugkeer van de fuga in omkering, voordat het werk tot een jubelend slot komt. Het gebruik van een fuga als compositiemiddel binnen de context van een sonatevorm was indertijd geheel nieuw, en haar strenge constructieprincipes, gevolgd door een vrij gecomponeerd slot, geven de indruk van een wederopbouw en een consequente bevrijding, na het dramatische dieptepunt van twee arioso's,

Roll over Beethoven

Het afgelopen decennium schreef Adams een aantal stukken die direct op Beethoven geïnspireerd zijn en muzikale fragmenten van zijn historische collega in een nieuw daglicht stellen.



Ralph van Raat © Heather Pinkham

Voorbeelden hiervan zijn *Absolute Jest* (2012) voor strijkkwartet en orkest, en *Roll over Beethoven* (2014), voor strijkkwartet en door Preben Antonsen gearrangeerd voor twee piano's. In *Roll over Beethoven* gebruikt Adams een soort 'sampling-techniek'. Het citeert in de drie delen – waarvan deel twee en drie naadloos in elkaar overgaan – vrijwel onafgebroken een aantal kleine motieven uit Beethovens *Diabelli Variaties* en de *Sonate op. 110*. Adams zet deze motieven op buitengewoon virtuoze wijze pal op elkaar, verschuift ze ritmisch en plaatst ze consequent in een onverwacht muzikaal kader, waardoor er eigenlijk een geheel nieuwe compositie ontstaat: een document van hoe Beethoven kan klinken, vertaald naar de hectische en soms overweldigende tegenwoordige tijd. Het is een voorbeeld van de wijze waarop Adams' toontaal zich in de loop der tijd feitelijk vrijwel weg van de minimalistische traditie heeft geëvolueerd. Hoewel de ritmische verschuivingen van

motieven en de algehele motorische energie wellicht op abstracte wijze nog restanten zijn van het minimalistische denken, is er van consequente herhaling van motieven eigenlijk geen sprake meer. Het resultaat is een caleidoscopisch, complex werk, dat hoge eisen stelt aan zowel individuele instrumentale virtuositeit als aan het samenspel tussen de uitvoerders.

Phrygian Gates

Phrygian Gates is het eerste werk waarin Adams zijn nieuwe en volledig eigen stijl ten gehore bracht: een groots solo pianowerk dat wel uit repetitieve elementen bestond, maar in zekere zin veel dramatischer en expansiever was dan gebruikelijk in de minimal music. Het als doorlopend geheel gecomponeerd werk is opgebouwd uit een bijna klassieke driedelige vorm: snel-langzaam-snel. Karakteristiek voor de minimalistische muziek is de in dit werk aanwezige doorlopende snelle puls in de hoekdelen; het middendeel

bestaat uit een opeenvolging van akkoorden, die geleidelijk door toevoeging of weglating van enkele tonen van kleur verschieten. Het toonmateriaal bestaat uit repeterende en geleidelijk veranderende patronen uit frygische en lydische kerktoonladders, die moduleren volgens de kwintencirkel. Deze ladders staan al vanaf Plato's tijd bekend om hun specifieke emotionele en psychische invloeden: de lydische geeft rust en vrede en de frygische variant is de ladder van vuur en spanning. In de loop van het stuk wordt de hoeveelheid tijd in de lydische modus steeds korter ten opzichte van de tijd in de frygische modus, waardoor er een grote spanningsboog ontstaat die bijdraagt tot een romantisch-emotioneel karakter. De ladders gaan niet geleidelijk in elkaar over, maar staan haaks op elkaar en veranderen schijnbaar onregelmatig en abrupt: het titelwoord 'gates' verwijst dan ook naar een effect in de elektronica wanneer een schakelaar abrupt wordt geactiveerd of gedeactiveerd door een elektrische stroom, in dit geval een toonladder die in- of uitgeschakeld wordt. Het tijdstip waarop dit gebeurt is echter precies berekend. *Phrygian Gates* is een werk dat specifieke eisen stelt aan het fysieke uithoudingsvermogen en de concentratie van de uitvoerder. Het resultaat is een meeslepend en virtuoos werk, dat direct de huidige wereldwijde populariteit van John Adams zonder twijfel verklaart.

Hallelujah Junction

Het Beethoveniaanse gebruik van meervoudige compositietechnieken binnen één werk, waarvan ook Adams zich vooral in zijn recente werken bedient, komt wellicht het sterkst tot uiting in *Hallelujah Junction* (1996) voor twee piano's. In dit werk, geïnspireerd door een gelijknamige bushalte aan een drukke kruising op de grens van Californië en Nevada, wordt een ritmisch motief (hal-le-lu-jah) verwerkt in allerlei stilistische contexten. De twee vleugels spelen vaak min of meer hetzelfde, maar net vóór of na elkaar, waardoor een soort 'echo'-effect ontstaat. Het werk opent met de lettergrepen '-le-lu-jah', dat de pianisten als het ware naar elkaar pingpongen. Het is een doorgaande, minimalistische textuur, die in de loop van de compositie door allerlei stadia van klankkleuren en ritmiken evolueert: soms in impressionistische mijmeringen, dan weer geleidelijk naar harde slagklanken. Na een Debussyiaans middendeel, vormt de laatste sectie van de compositie bijna een uitgeschreven boogie-woogie nummer, waarbij het volledige 'hallelujah' duidelijk hoorbaar is. Het slot is één grote uitgeschreven kakofonie van het leidende motief, door beide pianisten onafhankelijk in diverse toonsoorten tegelijk gespeeld, waarbij John Adams zelfs de atonaliteit, die hij aanvankelijk de rug toekeerde, in zijn muzikale vocabulaire omarmt.

Tekst: Ralph van Raat

agenda tips

John Adams zelf aan het werk zien?

In het eerstvolgende Red Sofa concert in samenwerking met het Rotterdams Philharmonisch Orkest dirigeert de componist zijn eigen werk met muziek van Philip Glass en Steve Reich.

vr 15 okt | 20.15 | Grote Zaal

John Adams dirigeert Adams, Glass en Reich

De grote drie van het Amerikaanse (post-)minimalisme door het Rotterdams Philharmonisch Orkest.

Eind deze maand gaat het hedendaagse muziekavontuur verder met:

wo 27 okt | 20.15 | Jurriaanse Zaal

Roaring Twenties

Ragazze Quartet speelt 1920 vs. 2020: barsten straks de nieuwe 'roaring twenties' los?

wo 3 nov | 20.15 | Grote Zaal

Femenine

Young DoelenEnsemble met Amenti danscollectief spelen muziek van de Amerikaanse Julius Eastman.

ontdek het
programma op
dedoelen.nl

Stay in touch!

See you @dedoelen &

share your pictures #dedoelen



Tickets & info:

www.dedoelen.nl

+31 10 217 17 17

Schouwburgplein 50, Rotterdam